

ارزیابی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران

محمد پروین^۱، محمد تقی رضویان^{۱*}، جمیله توکلی نیا^۱

۱-گروه جغرافیای انسانی و آمایش، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۶/۱۵

تأیید نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۳/۲۴

چکیده

توسعه صنعت گردشگری و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آن یکی از گام‌های مهم در راستای رونق اقتصادی به شمار می‌آید. در این میان توجه جدی و هدفمند به گردشگری شهری به ویژه در کلانشهرهایی مثل تهران که از ظرفیت‌های بالایی در این زمینه برخوردار هستند می‌تواند به رونق اقتصادی شهر و افزایش درآمد برای بخش‌های دولتی و خصوصی و ارتقاء سطح معیشتی شهروندان منجر شود. برای دستیابی به این هدف ارزیابی شرایط فعلی و شناخت چالش‌های پیش‌رو اجتناب‌ناپذیر است. هدف این پژوهش تحلیل و ارزیابی تأثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران است. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش انجام پژوهش، توصیفی-استنباطی بوده و گردآوری داده‌ها با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری پژوهش شهروندان ساکن در شهر تهران می‌باشند که پرسشنامه‌ای محقق ساخته بین آنها توزیع و جمع‌آوری شده است. با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد افراد جامعه آماری ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیده و تجزیه و تحلیل داده‌ها و به کارگیری آزمون‌های آماری با استفاده از نرم افزار SPSS انجام شده است. براساس نتایج، رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از این صنعت می‌تواند یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران باشد. همچنین توسعه صنعت گردشگری متأثر از عواملی نظیر زیرساخت‌ها و تسهیلات، اطلاع‌رسانی و تبلیغات می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد، توسعه اقتصادی، تهران، درآمد، گردشگری.

مقدمه

کشور و برای مردم خود به ارمغان آورند (ابراهیم نیا سماکوش و همکاران، ۱۳۹۲). گردشگری هنوز فعالیت جدیدی برای بسیاری از کشورها است که تجربه‌ای کم یا ناچیز در توسعه این بخش از اقتصاد دارند. در عصر حاضر گردشگری، سومین صنعت اقتصادی در جهان شناخته می‌شود (Oila et al, 2012). طبق آمار سازمان جهانی گردشگری، صنعت گردشگری در جهان تا سال ۲۰۲۰ میلادی با رشد و رونق چشمگیری روبرو خواهد شد تا جایی که شاید این صنعت بتواند به لحاظ درآمدزایی در رقابت با صنعت نفت قرار گیرد. امروزه در کشورهای در حال توسعه، مثل ایران، برای ایجاد توسعه‌ی همه جانبه و پایدار و همچنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی، نیازمند استفاده از همه‌ی امکانات و قابلیت‌ها هستیم. اقتصاددانان صنعت گردشگری را پس از صنعت نفت و خودروسازی، سومین پدیده‌ی اقتصادی پویا و روبه رشد می‌دانند. از این رو توسعه‌ی گردشگری به منزله‌ی مجموعه فعالیت‌های اقتصادی در تقویت بنیان‌های جوامع به خصوص از جنبه‌ی اقتصادی تأثیر بسزایی دارد، به گونه‌ای که امروزه توسعه و ارتقاء گردشگری به‌طور وسیعی به ویژه در کشورهای در حال توسعه پذیرفته شده و در دستور کار دولت قرار گرفته است. با این وجود توسعه بخش گردشگری می‌تواند به‌عنوان جایگزین اقتصاد وابسته به نفت در توسعه ملی و منطقه‌ای ایران سهم بسزایی داشته باشد (خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲). صنعت گردشگری یکی از شاخه‌های مهم اقتصادی در رقابت با سایر محصولات تجاری هر کشور محسوب می‌شود و به‌عنوان یکی از منابع درآمدی و گسترده‌ترین

صنعت مسافرت و گردشگری بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت و یکی از اشتغال‌زاترین و پر درآمدترین صنایع در دنیا به شمار می‌رود. بی تردید این صنعت، مسالمت‌آمیزترین جنبش بشر است که در رشد و توسعه دانش، فرهنگ و اقتصاد جوامع اثر مستقیم دارد و می‌تواند به‌عنوان موثرترین عامل در ایجاد تفاهم میان ملل و استوار ساختن مبانی صلح جهانی، نقش اساسی ایفا کند. صنعت گردشگری از دیدگاه اقتصاددانان، یکی از سریع‌ترین راه‌های بازگشت سرمایه بوده و بالاترین ضریب انباشت سرمایه را دارد. همچنین رشد گردشگری مزایایی از جمله توسعه اقتصادی که شامل بهبود اشتغال و بسترهای اجتماعی مناسب برای جامعه است را به همراه دارد (موسایی و همکاران، ۱۳۹۱). از جنبه‌های مختلفی می‌توان به تأثیر فراوان گردشگری در توسعه اقتصادی اشاره کرد. گردشگری ضمن ایجاد فعالیت‌های متنوع در جامعه، موجب تحرک و پویایی در سایر بخش‌های اقتصادی شده و می‌تواند در موازنه ارزی نیز تأثیرات سازنده‌ای داشته باشد (Jeffries, 2011). قطعاً مسافرت و گردشگری یک بخش اصلی از اقتصاد جهانی است که دارای توان بالقوه‌ای در ایجاد رشد و توسعه اقتصادی به صورت بین‌المللی است. بنابراین، این بخش به‌عنوان یک نیروی محرک در جهت رشد و شکوفایی است و به‌طور خاص در کشورهای در حال توسعه می‌تواند نقش اصلی در کاهش فقر داشته باشد (Blanke, 2011). بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به‌عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی دانسته و از این طریق توانسته‌اند حضور آگاهانه و فعالانه در عرصه ارتباطات و اطلاعات جهانی به سوی توسعه

زندگی ساکنان محلی در مناطق گردشگری از طریق بهینه‌سازی منافع اقتصاد محلی، حفاظت از محیط طبیعی و انسان ساخت و فراهم آوردن تجارب مناسب برای بازدیدکنندگان است (Butler, 2010). برخی از دولت‌ها، بخش گردشگری را به‌عنوان یک منبع درآمد مالیاتی، مورد استفاده قرار می‌دهند. این درآمد، گاهی مخارج دولت در این بخش را تأمین کرده و گاهی به درآمد عمومی اضافه می‌شود. این مالیات‌ها به سه گروه مالیات بر محصولات گردشگری، مالیات بر گردشگران و اخذ هزینه از استفاده‌کننده قابل تقسیم‌بندی هستند. از جنبه‌های مختلفی می‌توان به تأثیر فراوان گردشگری در توسعه اقتصادی اشاره کرد. گردشگری ضمن ایجاد فعالیت‌های متنوع در جامعه، موجب تحرک و پویایی در سایر بخش‌های اقتصادی شده و می‌تواند در موازنه ارزی نیز تأثیرات سازنده‌ای داشته باشد. همچنین بخش‌های حمل و نقل، مواد غذایی، سوخت و انرژی، صنایع دستی، بخش ساختمانی و به تبع آن فعالیت‌های گردشگری رونق می‌یابد. گردشگری به‌طور قابل توجهی به‌عنوان یک استراتژی توسعه اقتصادی محلی شناخته شده است. کسب و کارهایی که در رابطه با گردشگری هستند ایجاد اشتغال می‌کنند، پول‌های جدید به اقتصاد محلی وارد می‌کنند و می‌توانند به پایه اقتصاد محلی تنوع بخشند. با این وجود مطالعات بسیاری انجام شده است که نشان می‌دهد جوامع محلی در کشورهای جهان سوم ممکن است منفعت‌های کمی از گردشگری بدست آورند زیرا آنها کنترل کمی بر چگونگی مسیر توسعه این صنعت دارند. آنها توان رقابت از لحاظ منابع سرمایه‌ای در دسترس در مقابل سرمایه‌گذاران خارجی را ندارند و نگرش و نظرات آنها به ندرت

صنعت خدماتی جهان جایگاه ویژه‌ای دارد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶). این صنعت پدیده‌ای متناقض و پیچیده، صنعتی ارزآور، متعادل‌کننده توسعه اقتصادی در سطح مناطق، برقرارکننده توزیع عادلانه درآمد و برخوردار از نقش اساسی در ایجاد مشاغل و منابع تکمیلی مستقیم و ثانوی درآمد است (اعتمادی نیا و مصلحی، ۱۳۹۱). امروزه گردشگری و زیرشاخه‌های آن از بزرگترین بخش‌های اقتصادی در دنیا به شمار می‌رود که در اکثر کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و یکی از مهم‌ترین فعالیت‌ها در چرخه ملی کشورها، به‌خصوص از جهت اشتغال، ارزآوری و رونق مناطق مختلف تلقی می‌شود که علاوه بر آن دارای مزایای ارتباطی، سیاسی، فرهنگی و تأثیرات بین‌المللی خاصی است. به همین دلیل اغلب کشورهای جهان که دارای میراث فرهنگی غنی و نیز مناطق طبیعی هستند از این فعالیت به منزله ابزاری راهبردی در توسعه اقتصادی استفاده می‌کنند (Droomers et al, 2012). گردشگری از دیرباز با اشکال متنوع در جوامع بشری براساس انگیزه، اصل سفر و جابجایی، سیر تکاملی خود را طی کرده است. از طرفی توسعه گردشگری به‌عنوان یکی از توان‌های بالقوه توسعه منطقه‌ای در کنار سایر فعالیت‌ها محسوب شده و مطالعات نشان داده‌اند که بین رشد و توسعه صنعت گردشگری و رشد و توسعه اقتصادی کشورها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (Lee et al, 2013) تحول اساسی در گردشگری را با انقلاب صنعتی که تحول شگرفی در زندگی و به‌خصوص حمل و نقل به وجود آورد، می‌توان شناخت. امروزه فعالیت‌های گردشگری به‌عنوان بخش‌های مهمی از فعالیت‌های انسان محسوب می‌شود. مدیریت پایدار گردشگری به دنبال بهبود کیفیت

درآمد حاصل از جرایم شهری و تخلفات ساختمانی، عوارض، پروانه ساخت و ساز و واگذاری تراکم (دانش جعفری و همکاران، ۱۳۹۳). در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان منابع درآمدی شهرداری را به دو گروه کلی منابع درآمدی داخلی و خارجی تقسیم‌بندی نمود. منابع درآمد داخلی شامل دو گروه منابع درآمدی حاصل از عوارض یا مالیات و منابع غیرمالیاتی می‌باشد. عوارض نوسازی، عوارض نقل و انتقال املاک و عوارض اتومبیل از جمله منابع درآمدی حاصل از مالیات، و درآمد حاصل از فروش خدمات و جریمه‌ها، از جمله درآمدهای غیرمالیاتی می‌باشند. منابع درآمد خارجی شامل دو گروه کمک‌های بلاعوض دولت و استقراض است. این منابع درآمدی، درآمدهایی است که خارج از سازمان شهرداری دریافت می‌گردد (شرزه‌ای و ماجد، ۱۳۹۰). اتکای بیشتر شهرداری به درآمدهای ناپایدار موجب می‌گردد تا شهر در همه ابعاد خود از جمله فرم کالبدی و منظر شهری، دچار مشکل اساسی گردد و به تبع آن کاهش کیفیت در زندگی شهری پدیدار شود. بنابراین توجه و تمرکز بر منابع درآمدی پایدار موجب کاهش تبعات یاد شده خواهد شد. منابع درآمدی شهرداری باید از تداوم پذیری برخوردار باشند و تحت تأثیر شوک‌ها، بحران‌ها، تغییر قوانین و مقررات و نوسانات اقتصادی قرار نگیرند تا خصیصه اول پایداری را داشته باشند. گردشگری تا حدودی نسبت به منابع درآمدی فعلی شهرداری از پایداری برخوردار است (نوربخش و اکبرپور، ۱۳۸۹). صنعت گردشگری یکی از ارکان اصلی و محرک اقتصادی بسیاری از شهرهاست که نقش مهمی در اشتغال، درآمد و حفاظت زیرساخت‌ها و خدمات عمومی شهری بر عهده دارد. در این میان گردشگری

شنیده می‌شود (Shields and Hughes, 2006)؛ شفیعی و محمدی، ۱۳۹۳). از اثرات سازنده اقتصادی گردشگری می‌توان به ایجاد اشتغال، درآمدزایی، اخذ مالیات از فعالیت‌های متنوع گردشگری و توسعه امکانات عمومی، حفظ آثار باستانی و جاذبه‌های طبیعی به‌عنوان منابع درآمدزای اقتصادی، توسعه صنایع دستی و جلوگیری از فراموشی آنها اشاره کرد. از اثرات منفی اقتصادی گردشگری نیز می‌توان به توجه به هزینه‌های گردشگری و تراز پرداخت‌ها، ایجاد اشتغال کاذب و فصلی در جامعه، اثرات فعالیت‌های گردشگری بر بهای زمین، تورم و ... اشاره نمود (نوربخش و اکبرپور، ۱۳۸۹). گردشگری شهری اغلب به منظور بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی به میزان زیادی مورد توجه قرار گرفته و در فرایند جهانی شدن اهمیت روزافزونی یافته است (Koushkhah et al, 2014). درک رابطه بین افزایش میزان گردشگری و نقش آن در توسعه اقتصادی، محیطی نواحی میزبان، نیازمند بررسی‌های بیشتری است. از جمله مناطق گردشگرپذیر کشور که در سال‌های اخیر پذیرای شمار زیادی از گردشگران داخلی و خارجی بوده، شهر تهران می‌باشد. بنابراین برنامه‌ریزی‌های مناسب و علمی در صنعت گردشگری این شهر می‌تواند آن را به یکی از مهم‌ترین مراکز گردشگری تبدیل کند. نبود منابع درآمدی و مالی مناسب و اتکای بیش از حد بسیاری از شهرداری‌ها به درآمدهای ناپایدار شهرداری، شهروندان و مدیران شهری را درگیر نموده و توجه بسیاری از اندیشمندان، مدیران و محققان داخلی و خارجی را به تحقیقات گسترده در این زمینه جلب نموده است. بررسی‌های انجام شده حاکی از آن است که منابع درآمدی ناپایدار شهرداری تهران عبارتند از:

شهر در جذب بازدید کنندگان و ارائه خدمات شکل می‌گیرد (Sharply, 2011) با نگاهی مختصر به شهرهای برتر گردشگری آشکار می‌شود که این شهرها مکان‌هایی پایدار برای زندگی شهروندان هستند. بدین معنا که آنها در چارچوب مفاهیم توسعه پایدار توانسته‌اند به جایگاه متری کنونی خود برسند. از سوی دیگر رشد صنعت گردشگری در شهرهای برتر خود عاملی برای حرکت در چارچوب‌های توسعه پایدار شهرها به شمار می‌آید. در نهایت گردشگری شهری و توسعه پایدار شهری لازم و ملزوم یکدیگرند و نمی‌توان به‌طور دقیق حکم داد که کدامیک بر دیگری پیشی دارد (حاتمی نژاد و شریفی، ۱۳۹۴). شهرها به‌عنوان مقصد گردشگری، دارای عملکرد چند منظوره هستند. آنها به‌عنوان دروازه ورودی به کشور، مراکز اقامت و مبدأ سفر به روستاها و مقاصد مجاور خود هستند. علاوه بر این، شهرها فقط مقاصدی که در آنها جمعیتی با فعالیت‌های اقتصادی، زندگی فرهنگی و تحت کنترل نیروهای سیاسی کنار هم جمع می‌شوند نمی‌باشند، بلکه نقش مهمی را به‌عنوان مراکز فعالیت گردشگری بر عهده دارند بنابراین گردشگری با توجه به پیامدهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن در شهرها یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های شهری است که باید در اولویت مناسب برای مدیریت شهری قرار گیرد (یاسوری و همکاران، ۱۳۹۳). مطالعات بسیاری در زمینه نقش گردشگری شهری در اقتصاد شهری انجام شده است که تمامی آنها بر درآمدزایی گردشگری به‌عنوان یکی از مزایای گردشگری در کلانشهرها اتفاق نظر دارند. در واقع مخارج بازدیدکنندگان، نه تنها بر فرصت‌های شغلی و دستمزدها اثر می‌گذارد، بلکه درآمدی را نیز برای بخش عمومی و خصوصی ایجاد می‌نماید.

شهری می‌تواند تصویر و برند ثابتی برای شهر طرح‌ریزی و اجرا کند که موجب بهره‌وری تمام خدمات و فعالیت‌های ارائه شده توسط شهرها شود و در نتیجه برای ساکنان و خود شهرها ایجاد ارزش کرده و درآمد قابل توجهی را فراهم نماید. تأخیر در پرداختن به گردشگری شهری را می‌توان با عدم توجه به مطالعات شهری برای ارزیابی اوقات فراغت، تفریح و سرگرمی و گردشگری در محیط شهری توجیه کرد (دیناری، ۱۳۸۴). مراکز شهری به علت تجمع نهادهای مدنی و زیرساخت‌های اجتماعی، می‌توانند محل مناسبی برای جذب و جلب گردشگران داخلی و خارجی محسوب شوند. اهمیت این نوع از صنعت گردشگری خود زمانی که با تاریخ و تمدن یا شرایط ویژه طبیعی آن ناحیه همراه شود، دو چندان شده و با برنامه‌ریزی‌های مناسب و بجا به آسانی توانایی تبدیل شدن به قطب بزرگ گردشگری را خواهد داشت (یاسوری و همکاران، ۱۳۹۳). گردشگری شهری در کشورهای پیشرفته، پردرآمدترین نوع گردشگری است و در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و غیره تأثیرات انکارناپذیری دارد. این نوع از گردشگری در محدوده فضاهای شهری انجام می‌شود و برای انجام مطالعات قابل مقایسه، به تئوریها، تکنیک‌ها و روش‌های مسنجم تحلیلی نیازمند است. گردشگری شهری به صورت مسئله و فعالیتی مهم است که سبب تغییرات فضایی گسترده در شهرهای بزرگ شده است. از سوی دیگر ویژگی شهرها باعث شده است که گردشگران شهری متفاوت‌تر از سایر گروه‌های گردشگری باشند چرا که گردشگری شهری ترکیب پیچیده‌ای از فعالیت‌های مختلف است که از به هم پیوستن ویژگی‌های محیطی و میزان توانمندی و کشش

منسجم و کارآمدی که بتواند با سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت صحیح از این موقعیت در راستای توسعه اقتصادی و جذب سرمایه استفاده کند، بی بهره است. وجود جاذبه‌های تاریخی ارزشمند نظیر کاخ موزه‌های گلستان، سعدآباد و نیاوران و جاذبه‌های طبیعی مانند ارتفاعات توچال و کلکچال، فرحزاد، دریاچه چیتگر، پارک‌های جذاب و زیبای ارم، جمشیدیه، ملت، پردیسان، لاله و ده‌ها بوستان دیگر و جاذبه‌های تجاری نظیر بازار قدیمی تهران و مراکز خرید و جاذبه‌های مذهبی مثل حرمین امامزاده صالح و حضرت عبدالعظیم حسنی در کنار جاذبه‌های درمانی، ورزشی و رویدادهای مهم علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی قابلیت‌های ویژه‌ای هستند که می‌توانند در توسعه گردشگری شهر تهران نقش موثری ایفا نمایند. این در حالی است که تاکنون اقدامات چندانی در ارتباط با استفاده بهینه از قابلیت‌های مذکور صورت نگرفته است. با توجه به ظرفیت‌های موجود در این کلانشهر، در صورت برنامه‌ریزی صحیح و مدیریت علمی گردشگری شهری، تبدیل شدن تهران به یکی از قطب‌های مهم گردشگری جهان و در نتیجه رشد اقتصادی و جذب منابع گسترده مالی، ایجاد اشتغال و ارتقاء سطح درآمدی شهروندان ساکن در این شهر دور از انتظار نیست. مهم‌ترین اهدافی که پژوهش حاضر دنبال می‌کند بررسی روابط گردشگری و اقتصاد شهر تهران و نیز شناخت چالش‌ها و زمینه‌های توسعه گردشگری در این کلانشهر می‌باشد. همچنین این پژوهش در پی یافتن پاسخی منطقی برای این پرسش است که تأثیر توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران چیست؟ پیشنهادی مطالعاتی موجود در این زمینه حاصل پژوهش‌های تعدادی از محققین داخلی و

این درآمدها از طریق مالیات، هزینه بابت استفاده از تسهیلات عمومی و مالیات گردشگری قابل وصول است. همچنین اثر تکاثری گردشگری موجب افزایش فعالیت اقتصادی و چرخش مالی بالا در سایر بخش‌های اقتصادی می‌شود. از آنجایی که روش‌های سنتی درآمدزایی در شهرها، هزینه‌های فزاینده اداره شهر را پاسخگو نیست گردشگری شهری توانسته است به‌عنوان منبع درآمدی پایدار و قابل اتکا، توجه مدیران شهری را به خود جلب کند. کلانشهر تهران به دلیل مرکزیت اداری، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به‌ویژه در دهه‌های اخیر با توجه به روند رو به رشد جمعیتی با چالش‌های متعددی به خصوص در ساختار اجتماعی مواجه شده است. این در حالی است که این کانون شهری با توجه به پیشینه تاریخی قابل توجه از قابلیت‌ها و جاذبه‌های مختلف طبیعی و تاریخی برخوردار است (بوذری و همکاران، ۱۳۹۲). امروزه شهرهای موفق در گردشگری شهری بخش مهمی از اقتصاد شهرشان را از طریق گردشگری اداره می‌کنند. شهرداری تهران نیز متکی بر منابع درآمدی ناپایدار است که این منابع کوتاه مدت بوده و اثرات منفی بر شهر خواهند داشت، لذا بررسی منابع درآمدی جدید از جمله گردشگری شهری که پایدار بوده و شهر را در مسیر توسعه پایدار هدایت کند ضروری به نظر می‌رسد. بررسی آثار توسعه گردشگری شهری در رشد چشمگیر اقتصاد شهرهای مهم دنیا نظیر پاریس، لندن، نیویورک، مادرید، پکن، رم و استانبول نشان می‌دهد که در صورت موفقیت برنامه‌های توسعه گردشگری در شهر تهران می‌توان امیدوار به تحولی شگرف در اقتصاد این شهر بود. شهر تهران از منابع و فرصت‌های گردشگری قابل توجهی برخوردار است ولی از مدیریت

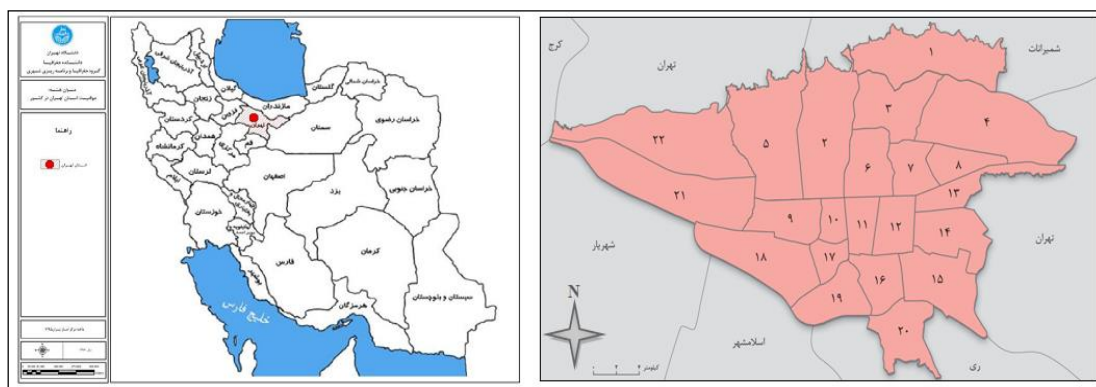
عنوان ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه به این نتیجه رسیدند که گردشگری برای ساکنان محلی تأثیرات مثبتی همچون ایجاد اشتغال برای جوانان و افزایش درآمد را به دنبال داشته است. نوری و خراسانی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان تحلیلی بر اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه گردشگری در شهرستان ساری به این نتیجه رسیدند که منطقه از نظر اقتصادی از گردشگری بهره مند شده است. کوشخام و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کردند که گردشگری شهری اغلب به منظور بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی به میزان زیادی مورد توجه قرار گرفته و در فرایند جهانی شدن اهمیت روزافزونی یافته است و همچنین پویایی اقتصادی شهری را به ارمغان می-آورد. ترزیدو و استیلیدیس (۲۰۱۵) در پژوهش خود بیان کردند شهروندان و جوامعی که درگیر بحران اقتصادی هستند توجه خاصی نسبت به گردشگری شهری داشته‌اند. ترکیه در سال ۲۰۰۷ استراتژی‌هایی را برای گردشگری در سال ۲۰۲۳ تدوین کرده است. یکی از این بخش‌ها مربوط به گردشگری شهری است که در این بخش، ده شهر با برندهای مورد نظر در جهت ارتقاء گردشگری شهری با راهبردها و برنامه‌های تدوین شده براساس زمینه گردشگری مشخص شده است. روزنتراب و جو (۲۰۰۸) اثر اماکن توریستی مختلف بر درآمد و اشتغال در ۳۱۸ شهر ایالات متحده طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۶ را مورد بررسی قرار دادند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد مکان‌های تفریحی اثر مثبت و معناداری بر اشتغال و درآمد دارند.

خارجی است که به اختصار به نتایج آنها اشاره می‌شود. عبیدی زادگان و حاجی لو (۱۳۹۵) در تحقیق خود بیان کردند که هر شهری برای تحقق توأمان‌های اقتصادی خود نیازمند تأمین زیرساخت-ها و خدمات شهری است. کسب درآمد در شهرداری‌ها از اموری است که تأثیر عمده‌ای در ارائه خدمات به شهروندان دارد. اتکای بیشتر شهرداری به درآمدهای ناپایدار موجب می‌گردد تا شهر در همه ابعاد خود؛ از جمله کالبد و منظر شهری، با مشکلات اساسی رو به رو شود و به تبع آن، کاهش کیفیت در زندگی شهری پدیدار شود. حاتمی نژاد و شریفی (۱۳۹۴) پژوهش خود را با هدف بررسی تأثیرات مثبت گردشگری شهری بر چهار متغیر توسعه پایدار شهری (پایداری اجتماعی، پایداری کالبدی، پایداری محیطی و پایداری اقتصادی) به انجام رساندند. نتایج این تحقیق بیانگر این است که گردشگری شهری در سنجش توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه‌ی پایدار اقتصادی داشته باشد. محمدپور جابری (۱۳۹۳) در تحقیق خود با هدف تحلیل نقش گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان با تأکید بر شاخص‌های ذهنی بیان کرد که توسعه‌ی گردشگری شهری اثرها و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و زیست محیطی متفاوتی دارد که از جمله می‌توان به نقش این فعالیت بر بهبود کیفیت زندگی شهروندان اشاره کرد. ابراهیم نیا سماکوش (۱۳۹۲) در بررسی خود با هدف ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی-محیطی شهر بابل به این نتیجه رسید که گردشگری در زمینه اقتصادی، اثرات قابل توجهی داشته و علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی، سبب بالا رفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین شده است. مطیعی لنگرودی و آزادی (۱۳۹۲) در تحقیقی با

منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه این پژوهش شهر تهران می‌باشد. این شهر در ۵۱ درجه و ۲ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است و ارتفاع آن از ۲۰۰۰ متر در مرتفع‌ترین نقاط شمال تا ۱۲۰۰ متر در مرکز و ۱۰۵۰ متر در جنوب متغیر است. تهران در بین دو وادی کوه و کویر و در دامنه‌های جنوبی رشته کوه البرز گسترده شده است. از جنوب به کوه‌های

ری و بی‌شهریان و دشت‌های هموار شهریاری و رامین و از شمال توسط کوهستان محصور شده است. این شهر در حدود ۷۳۰ کیلومتر مربع مساحت دارد. براساس نتایج آخرین سرشماری انجام شده در سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهر بالغ بر ۸,۶۹۳,۷۰۶ نفر بوده است. شهرداری تهران برای تأمین نیازمندی‌ها و اداره بهتر سطح شهر را به ۲۲ منطقه شهرداری و ۱۲۳ ناحیه بخش کرده که شهری و تجریش را نیز شامل شده است.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهر تهران (منابع: سایت home.ir، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران)

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش انجام آن توصیفی- استنباطی می‌باشد. گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات اسنادی و پرسشنامه صورت گرفته است. بدین ترتیب که در وهله نخست به منظور دسترسی به ادبیات موضوع و مفاهیم پایه و آشنایی با روش‌های اجرای مطالعات مشابه از روش کتابخانه‌ای استفاده شده و با بهره‌گیری از مطالعه کتب، مقالات، رساله‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی و مرور پیشینه، مفاهیم مورد نیاز استخراج شده است. بعد از جمع‌آوری عوامل مورد نظر، یک پرسشنامه اولیه حاوی تعدادی عامل

مشخص در اختیار ۱۵ نفر از متخصصین خبره حوزه گردشگری شهر تهران شامل اساتید دانشگاهی، پژوهشگران و کارشناسان مجرب و باسابقه این صنعت جهت بررسی قرار گرفت که هدف از این کار، تأیید عوامل مورد نظر و تکمیل و اضافه نمودن عوامل جدید با نظر متخصصین حوزه گردشگری می‌باشد. پس از تکمیل پرسشنامه نهایی و انجام آزمون روایی و پایایی، پرسشنامه در اختیار گروه نمونه (بخشی از ساکنین شهر تهران) جهت پاسخگویی قرار گرفت. برای سنجش روایی پرسشنامه از نظرات اساتید و صاحب نظران رشته‌های جغرافیا و مدیریت گردشگری و برای سنجش پایایی از روش آلفای کرون باخ استفاده شده است.

به منظور گردآوری داده‌های عددی و آماری از روش میدانی استفاده شده است. بدین صورت که با استفاده از ابزار پرسش‌نامه اقدام به گردآوری اطلاعات از جامعه آماری مورد مطالعه شده و پس از نمره دهی به پاسخ‌های دریافتی، برای تجزیه و تحلیل و به کارگیری آزمون‌های آماری و بررسی همبستگی میان داده‌ها از نرم‌افزار spss استفاده شده است.

نتایج

در این مطالعه پس از ارزیابی تجزیه و تحلیل‌های کمی، نتایج زیر در خصوص ویژگی‌های پاسخگویان بدست آمد: از مجموع ۳۸۴ نفر شرکت کننده در مصاحبه، برحسب جنسیت ۷۴ درصد از پاسخگویان زن و ۲۶ درصد مرد می‌باشند. بنابراین بیشترین فراوانی متعلق به زنان می‌باشد. از لحاظ سنی ۳۳/۳ درصد از افراد در سنین ۲۵ تا ۳۵ سال، ۴۴ درصد در سنین ۳۶ تا ۴۶ سال، ۱۳/۹ درصد در سنین ۴۶ تا ۵۵ سال، ۹/۸۹ درصد در سنین بالاتر از ۵۵ سال قرار دارند. لذا بیشترین فراوانی مربوط به افرادی می‌باشد که در سنین ۳۶ تا ۴۶ سال با ۴۴ درصد قرار گرفته‌اند. برحسب تحصیلات ۴۰/۴ درصد دارای مدرک تحصیلی لیسانس، ۳۳/۱ درصد دارای مدرک تحصیلی فوق لیسانس، ۲۶/۶ درصد دارای مدرک دکتری هستند. لذا بیشترین فراوانی متعلق به افرادی می‌باشد که دارای مدرک تحصیلی لیسانس هستند. همچنین برحسب وضعیت تأهل ۷۳/۴ درصد مجرد و ۲۶/۶ درصد متأهل می‌باشند. لذا بیشترین فراوانی متعلق به افراد مجرد می‌باشد (جدول ۱).

از اهم سئوالات مطرح در پرسشنامه می‌توان به نقش جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی در انتخاب شهر تهران برای گردشگران، میزان مناسب بودن امکانات و زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری در شهر تهران، میزان و کیفیت اطلاع‌رسانی و تبلیغات گردشگری شهر تهران، تأثیر زیرساخت‌ها، تسهیلات گردشگری و اطلاع‌رسانی و تبلیغات در جذب و ماندگاری گردشگران در شهر تهران، میزان مناسب بودن خدمات برای گردشگران و امکانات بهداشتی و درمانی در شهر تهران، میزان مناسب بودن هزینه‌های گردشگری در شهر تهران برای گردشگران، تأثیر توسعه گردشگری در اشتغال‌زایی و افزایش درآمد خانوارهای ساکن در تهران و پایداری درآمدی شهر، تأثیر گردشگری در ارتقاء سطح استانداردهای زندگی در شهر تهران، تأثیر توسعه گردشگری در افزایش هزینه‌های زندگی در شهر تهران، تأثیر رونق گردشگری در افزایش قیمت زمین و املاک شهر تهران، میزان تأثیرگذاری توسعه گردشگری بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در تهران، میزان برنامه‌ریزی اصولی، قانونمند و آینده‌نگر در جذب سرمایه‌گذاری گردشگری برای شهر تهران اشاره کرد. با بهره‌گیری از فرمول کوکران حجم نمونه محاسبه و به دست آمد. با توجه به نامحدود بودن تعداد افراد جامعه عدد یک میلیون را در فرمول رابطه ۱ قرار داده و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ تعیین شد. رابطه ۱)

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)} \Rightarrow \frac{\frac{1.96^2 * 0.5 * 0.5}{0.5^2}}{1 + \frac{1}{1000000} \left(\frac{1.96^2 * 0.5 * 0.5}{0.5} - 1 \right)} = 384$$

جدول ۱: ویژگی‌های فردی شرکت کنندگان در پرسش نامه کمی

مولفه	زیرمولفه	تعداد فراوانی	درصد فراوانی
جنس	زن	۲۸۴ نفر	٪۷۴
	مرد	۱۰۰ نفر	٪۲۶
سن	۲۵ تا ۳۵ سال	۱۲۴ نفر	٪۳۲/۳
	۳۶ تا ۴۶ سال	۱۶۹ نفر	٪۴۴
	۴۶ تا ۵۵ سال	۵۳ نفر	٪۱۳/۹
	بالتر از ۵۵ سال	۳۸ نفر	٪۹/۸۹
تحصیلات	لیسانس	۱۵۵ نفر	٪۴۰/۴
	فوق لیسانس	۱۲۷ نفر	٪۳۳/۱
	دکتری	۱۰۲ نفر	٪۲۶/۶
وضعیت تأهل	مجرد	۲۸۲ نفر	٪۷۳/۴
	متأهل	۱۰۲ نفر	٪۲۶/۶

بررسی طبیعی بودن توزیع داده‌ها

برای استفاده از تکنیک‌های آماری ابتدا باید مشخص شود که داده‌های جمع‌آوری شده از توزیع نرمال برخوردار است یا خیر؟ در صورت نرمال بودن توزیع داده‌های جمع‌آوری شده برای آزمون فرضیه‌ها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک و در صورت غیر نرمال بودن می‌توان از آزمون‌های

ناپارامتریک استفاده کرد. برای این منظور در این پژوهش از آزمون چولگی- کشیدگی استفاده شده است. داده‌ها زمانی پارامتریک (نرمال) می‌باشند که میزان کشیدگی- چولگی آنان در بازه (۲، -۲) باشد، در غیر این صورت داده‌ها ناپارامتریک (غیرنرمال) می‌باشند (جدول ۲).

جدول ۲: نتایج آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها

چولگی		کشیدگی		
آمار	خطای استاندارد	آمار	خطای استاندارد	
۰/۱۲۵	۱/۰۸۳	۰/۲۴۸	- ۱/۰۰۱	منابع درآمدی
۰/۱۲۵	- ۰/۹۷۹	۰/۲۴۸	- ۰/۱۲۱	توسعه اقتصادی
۰/۱۲۵	۰/۳۱۵	۰/۲۴۸	- ۰/۶۵۴	پایداری درآمدی

متغیرها نیز در بازه (۲، -۲) قرار دارد. این نشان می‌دهد توزیع متغیرها از کشیدگی نرمال برخوردار است.
تجزیه و تحلیل فرضیه تحقیق
پژوهش حاضر دارای یک فرضیه اصلی به قرار زیر است:

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، مقدار چولگی مشخص شده تمامی متغیرها در بازه (۲، -۲) قرار دارد. بنابراین از لحاظ کجی متغیرها نرمال بوده و توزیع آن‌ها متقارن است. مقدار کشیدگی تمامی

-رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از آن
یکی از عوامل مهم تاثیرگذار بر توسعه اقتصادی و

پایداری درآمدی شهر تهران می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳: خلاصه مدل ضریب رگرسیونی و آزمون دوربین واتسون

مدل ۱	ضریب همبستگی خطی ساده	R^2 ضریب تعیین	R^2_{adj} ضریب تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد	دوربین واتسون
	۰/۵۱۵	۰/۲۶۵	۰/۲۶۱	۰/۵۲۲	۱/۶۰۲

متغیر پیش بین: منابع درآمدی حاصل از گردشگری

متغیر ملاک: توسعه اقتصادی- پایداری درآمدی

شده در جدول بالا و مقدار ضریب همبستگی خطی ساده می‌توان گفت که بین رشد منابع درآمدی حاصل از گردشگری و توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران رابطه معناداری وجود دارد. ($R=0/515$). از طرفی مقدار ضریب تعیین تعدیل شده ($R^2_{adj}=0/261$) نشان می‌دهد که ۰/۲۶۱ درصد از کل تغییرات توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران را رشد منابع درآمدی حاصل از گردشگری پیش‌بینی می‌کنند (جدول ۴).

به منظور خودهمبستگی باقی مانده رگرسیون با این هدف که آیا باقی مانده در رگرسیون مستقل هستند یا خیر از آزمون دوربین واتسون استفاده شد. چنانچه آماره آزمون دوربین واتسون بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد، فرض صفر (استقلال خطاها) پذیرفته می‌شود و در غیر این صورت فرض صفر تأیید می‌شود. با توجه به جدول بالا، مقدار آماره دوربین- واتسون (۱/۶۰۲) آمده است که در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد، بنابراین فرض استقلال خطاها پذیرفته است. همچنین برحسب مقادیر برآورد

جدول ۴: نتایج آزمون تحلیل واریانس

مدل	مجموع مجدورات	درجه آزادی	مربع میانگین ها	F	Sig
رگرسیون	۳۸/۸۸۹	۲	۱۹/۴۴۵	۶۸/۷۰۴	۰/۰۰
باقیمانده	۱۰۷/۸۳۱	۳۸۱	۰/۲۸۳		
کل	۱۴۶/۷۲۰	۳۸۳			

رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیر پیش‌بین و یک متغیر ملاک مدل قابل قبولی است.

برحسب مقادیر برآورد شده در جدول بالا، می‌توان گفت که مقدار آزمون F در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار است، بدین معنی که مدل

جدول ۵: نتایج ضرایب تأثیر رگرسیونی متغیرهای پیش‌بین بر متغیر ملاک

مدل ۱	B	خطای استاندارد	Beta	t	Sig
منابع درآمدی	۰/۷۴۶	۰/۱۰۲		۷/۳۱۲	۰/۰۰۰
توسعه اقتصادی	۰/۳۲۷	۰/۰۴۷	۰/۴۱۶	۶/۹۱۶	۰/۰۰۰
پایداری درآمدی	۰/۲۰۳	۰/۰۲۹	۰/۴۲۱	۳/۹۹۱	۰/۰۰۰

(R=۰/۵۱۵). به عبارتی به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در مولفه رشد منابع درآمدی حاصل از گردشگری، به میزان ۰/۴۱۶ درصد انحراف استاندارد توسعه اقتصادی و به میزان ۰/۴۲۱ درصد پایداری درآمدی افزایش می‌یابد (جدول ۶).

برحسب مقادیر برآورد شده در جدول بالا، می‌توان گفت که رشد منابع درآمدی حاصل از گردشگری بر توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران تأثیر مثبت داشته و بین رشد منابع درآمدی حاصل از گردشگری و توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران رابطه معناداری وجود دارد

جدول ۶: خلاصه نتیجه فرضیه پژوهش

نتیجه	فرضیه
اثبات فرضیه	رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از آن یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران می‌باشد

ایجاد فرصت‌های شغلی و سرمایه‌گذاری های جدید اشتغال‌زا در بخش گردشگری و درآمدهای حاصل از اخذ مالیات از فعالیت‌های مرتبط با صنعت گردشگری را در پی خواهد داشت. به‌طور قطع و یقین گردشگری و جایگاه آن در توسعه اقتصادی از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. این صنعت هم‌اکنون در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اساسی اقتصاد بوده و بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه، از صنعت گردشگری به‌عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. به لحاظ جایگاه ویژه شهر، به ویژه کلانشهرها، در بسیاری از کشورهای موفق در این صنعت، شهر پایه و اساس توسعه گردشگری است. بنابراین با

نتایج برآمده از تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که توسعه صنعت گردشگری در شهر تهران می‌تواند عاملی موثر در رشد اقتصادی و پایداری درآمدی این شهر باشد. البته این تأثیر یک تأثیر صددرصدی و مطلق نیست ولی به شکل جدی می‌توان ادعا کرد که گردشگری گام مهمی در جهت تزریق سرمایه و تقویت اقتصاد محلی کلانشهر تهران می‌باشد. توسعه گردشگری شهری در تهران که به‌طور محسوس منشأ تحولات جدید در حوزه اقتصادی است، افزایش ورود گردشگران بین‌المللی و داخلی و تزریق ارز و پول جدید به چرخه تجاری و بازرگانی شهر تهران، افزایش تولید کالا و خدمات و رشد سطح درآمدی شهروندان و

زادگان و حاجی لو (۱۳۹۵) در تحقیق خود بیان کردند که هر شهری برای تحقق توان‌های اقتصادی خود نیازمند تأمین زیرساخت‌ها و خدمات شهری است و گردشگری یکی از ارکان اصلی و محرک اقتصادی بسیاری از شهرهاست که نقش مهمی در اشتغال، درآمد پایدار و حفاظت از زیرساخت‌ها و خدمات عمومی شهری بر عهده دارد و شهر را در مسیر توسعه پایدار هدایت می‌کند. حاتمی نژاد و شریفی (۱۳۹۴) به بررسی تأثیرات مثبت گردشگری شهر بر چهار متغیر توسعه پایدار شهری (پایداری اجتماعی، پایداری کالبدی، پایداری محیطی و پایداری اقتصادی) پرداختند. نتایج نشانگر آن بود که گردشگری در شهر سنجندج توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار اقتصادی داشته باشد. محمدپور جابری (۱۳۹۳) به تحلیل نقش گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان با تأکید بر شاخص‌های ذهنی بیان کرد که توسعه گردشگری شهری اثرها و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و زیست محیطی متفاوتی دارد که از جمله می‌توان به نقش این فعالیت بر کیفیت زندگی شهروندان اشاره کرد. ابراهیم نیا سماکوش (۱۳۹۲) در بررسی خود با هدف ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر بیان کرد که امروزه صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از صنایع برتر در حال توسعه جایگاه خاصی در اقتصاد جوامع میزبان بازی می‌کند. نتایج این تحقیق نشانگر آن بود که گردشگری در زمینه اقتصادی، اثرات قابل توجهی داشته است. کوشخام و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کردند که گردشگری شهری اغلب به منظور بهبود کیفیت زندگی در جوامع محلی به میزان زیادی مورد توجه قرار گرفته و در فرایند جهانی شدن

توجه به گستردگی مدیریت شهری در کلانشهرها، بهره‌گیری از جاذبه‌های توریستی، می‌تواند نقش مؤثری در معرفی شهر به‌عنوان یک جاذبه گردشگری جهانی داشته و تأثیر فراوانی در اقتصاد این شهرها ایفا کند. در حقیقت، گردشگری برای شهرهای دارای جاذبه‌های توریستی نظیر تهران می‌تواند به یکی از مهم‌ترین منابع کسب درآمد تبدیل گردد به شرط آنکه برنامه‌ریزی صحیح و همه‌جانبه توأم با آینده‌نگری برای آن تنظیم و اجرا گردد. پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان تأثیرگذاری گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران انجام شد. مطابق نتایج حاصله، رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از آن می‌تواند نقش موثر و معناداری بر توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران ایفا نماید. در حال حاضر با توجه به گستردگی مدیریت شهری در کلانشهرهایی مثل تهران بهره‌گیری از جاذبه‌های توریستی می‌تواند نقش مؤثری در معرفی شهرها به‌عنوان یک جاذبه گردشگری جهانی داشته و تأثیر فراوانی در اقتصاد و پایداری این شهرها داشته باشد. بسیاری از پایتخت‌ها و کلانشهرهای کشورهای دارای تمدن و قدمت تاریخی مثل پاریس، لندن، مادرید، رم و پکن توانسته‌اند سالانه با جذب ده‌ها میلیون گردشگر، ارزش قابل توجهی را به اقتصاد شهری تزریق نموده و سطح درآمدی شهروندان را به‌طور محسوسی بالا ببرند اما شهر تهران با داشتن قابلیت‌های مشابه بهره‌چندانی از این حیث نبوده و به جرأت می‌توان گفت که حتی ده درصد از منابع مالی حاصل از صنعت گردشگری شهرهای مذکور را جذب ننموده است. نتایج این پژوهش با برخی تحقیقات پژوهشگران داخلی و خارجی همسوئی و همخوانی داشته است که در ذیل به بخش از آنها اشاره می‌شود: عبیدی

اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران نقش ارزنده‌ای ایفا نموده و ضمن تأمین بخشی از نیازهای مالی نسل امروز، بخشی از نیازهای مالی نسل فردا را هم در این کلانشهر تضمین نماید. برای تحقق توسعه گردشگری تهران و دستیابی به آثار مثبت اقتصادی آن، توسعه و تکمیل زیرساخت‌های گردشگری و اطلاع‌رسانی و تبلیغات درست و همه‌جانبه پتانسیل‌های گردشگری شهری تهران اجتناب‌ناپذیر است و حتماً باید در اولویت مدیران شهری و برنامه‌ریزان عرصه گردشگری این شهر قرار گیرد زیرا که بدون داشتن زیرساخت‌های مورد نیاز مثل اماکن اقامتی و پذیرائی، سیستم‌های حمل و نقل منظم و استاندارد، سیستم‌های ارتباطی اینترنتی، شبکه بانکی کارآمد و غیره امکان توسعه گردشگری فراهم نخواهد شد. برای نیل به این هدف بهتر است دولت نقش سیاست‌گذاری و صرفاً حاکمیتی ایفا کند و نقش تصدی‌گری در این زمینه را با حمایت‌ها و نظارت‌های لازم به‌طور کامل به بخش خصوصی واگذار نماید. با توجه به ابعاد پژوهش صورت گرفته و ضرورت توجه به موضوع مهم گردشگری شهری در کلانشهر تهران در راستای توسعه اقتصادی و ارتقاء پایداری شهر و سطح معیشتی شهروندان پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

-تهیه طرح جامع گردشگری شهر تهران با رویکرد توسعه اقتصادی.

-جلب مشارکت بخش خصوصی در جهت ساخت، توسعه و تکمیل تأسیسات اقامتی، پذیرائی و تفریحی به‌عنوان بخش مهمی از زیرساخت‌های گردشگری شهر تهران با اعطای مشوق‌ها از جمله ارائه تسهیلات بانکی کم بهره و نیز تسهیل در فرایند صدور مجوزهای لازم.

اهمیت روزافزونی یافته است و همچنین پویایی اقتصاد شهری را به ارمغان می‌آورد. ترزیدو و استیلیدیس (۲۰۱۵) در پژوهش خود بیان کردند شهروندان و جوامعی که درگیر بحران اقتصادی هستند نسبت به گردشگری شهری توجه خاصی داشته‌اند. کومار و همکاران (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به بررسی ارتباط توریسم و رشد اقتصادی مالزی طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۷۵ با استفاده از روش ARDL پرداختند. نتایج نشان داد که گردشگری در بلند مدت اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی مالزی دارد.

نتیجه‌گیری

در صورت برنامه‌ریزی اصولی برای توسعه صنعت گردشگری در شهر تهران با توجه به جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، طبیعی، تجاری، درمانی، ورزشی و نیز فرصت‌ها و رویدادهای مهم این شهر که قبلاً به رؤس آنها اشاره و پرداخته شد می‌توان به رشد قابل توجه اقتصادی شهر تهران از مسیر گردشگری امیدوار بود. در صورت تأمین شرایط لازم برای توسعه گردشگری شهری در تهران، جذب گردشگران بین‌المللی و داخلی به این شهر افزایش پیدا خواهد کرد و در نتیجه پول‌های جدید به اقتصاد شهری تزریق خواهد شد. فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها در بخش گردشگری گسترش و تولید کالا و خدمات رونق پیدا خواهد کرد. برای بسیاری از جوانان بیکار به صورت مستقیم و غیرمستقیم ایجاد اشتغال خواهد شد و سطح درآمدی و کیفیت زندگی خانوارهای ساکن در شهر تا حدودی ارتقاء خواهد یافت. بنابراین اگر رشد گردشگری و جذب گردشگران در شهر تهران ادامه یابد و تزریق سرمایه ارزی و پولی از این محل به‌طور دائم استمرار پیدا کند می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل موثر در کمک به توسعه

-ایجاد شهرک بین‌المللی نمایشگاهی در اطراف شهر تهران با تقویم ثابت سالانه و امکان برگزاری جشنواره‌ها، همایش‌ها و کنفرانس‌های جهانی در آن.

-برقراری خطوط هوایی بین تهران و پایتخت کشورهای بازارهای هدف گردشگری که خروجی توریست از آنها قابل توجه است.

-معرفی و تبلیغ جاذبه‌های مختلف شهر تهران اعم از فرهنگی، طبیعی، درمانی و غیره در رسانه‌های پرمخاطب دنیا و پرهیز از معرفی تک بعدی تهران.
-جذب و بکارگیری نیروهای متخصص در مراکز خدمات گردشگری تهران و برگزاری دوره‌های آموزشی منظم برای کارکنان و دست اندرکاران شاغل در صنعت گردشگری در جهت ایجاد بستر مدیریت علمی در این بخش‌ها.

منابع

-دانش جعفری، د.، باباخانی، ج. و کریمی اسبویی، س.، ۱۳۹۲. ارزیابی پایداری منابع مالی و درآمدی شهرداری تهران، فصلنامه مدیریت و اقتصاد شهری، شماره ۷، ص ۱۵-۳۴.

-دیناری، ا.، ۱۳۸۴. گردشگری شهری در ایران و جهان، انتشارات الیاس، چاپ الموحد، ۳۸۴ ص.

-رضوانی، م.ر.، فرجی سبکبار، ح.ع.، دربان آستانه، ع.ر. و کریمی، س.ه.، ۱۳۹۶. تحلیل نقش عوامل و شاخص‌های کیفیت محیطی موثر در برند سازی مقصدهای گردشگری روستائی منطقه اورامانات، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، شماره ۲۳، ص ۱۰۵-۱۳۶

-شرزهای، غ. و ماجد، و.، ۱۳۹۰. تأمین مالی پایدار شهر، چگونگی تأمین مالی به منظور توسعه پایدار شهری، اولین کنفرانس اقتصادی شهری ایران، دانشگاه تهران.

-شفیعی، ز. و محمدی، ا.، ۱۳۹۳. بررسی تأثیرات توسعه گردشگری بر جامعه میزبان نمونه موردی شهر چادگان، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۱۱، شماره ۴۱، ص ۷۷-۹۰.

-عبیدی‌زادگان، ش. و حاجی لو، م.، ۱۳۹۵. بررسی نقش گردشگری شهری در ایجاد فرصت-

-ابراهیم نیا، س.، خاکسار، ع. و لطیفی، غ.، ۱۳۹۲. ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۳، ص ۱۸-۳۱.

-اعتمادی نیا، ا. و مصلحی، م.، ۱۳۹۱. تحلیل و بررسی گردشگری و نقش آن در توسعه پایدار شهری، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ۴، شماره ۱۳، ص ۱۳۶-۱۵۶.

-بوذری، س.، خلیفه، ا. و بابکی نژاد، م.، ۱۳۹۳. تبیین نقش بازار بزرگ تهران در توسعه گردشگری شهری تهران، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۱۰، شماره ۳۸، ص ۶۳-۸۰.

-حاتمی نژاد، ح. و شریفی، ا.، ۱۳۹۴. بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری، مجله گردشگری شهری، دوره ۲، شماره ۱، ص ۶۱-۷۴.

-خاوریان گرمسیری، ا.، استاورسف، ژ. و علیان، م.، ۱۳۹۲. برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR، مجله مدرس علوم انسانی برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، شماره ۳، ص ۱۲۷-۱۴۲.

-نوربخش، س. و اکبرپورسراسکانرود، م.، ۱۳۸۹. نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان شهرها، ویژه‌نامه اقتصاد گردشگری شهری، ص ۲۱-۳۴.

-نوری، ه. و خراسانی، ز.، ۱۳۹۱. تحلیلی بر اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی توسعه گردشگری در شهرستان ساری، برنامه‌ریزی فضایی جغرافیا، شماره ۴، ص ۱-۱۸.

-یاسوری، م.، رمضانپور، ا. و غنی پور تفرشی، م.، ۱۳۹۳. بررسی تأثیر گردشگری شهری بر اقتصاد شهر (مطالعه موردی شهرستان لاهیجان)، اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین.

های پنهان درآمدزا، شهر تهران، اولین همایش بین‌المللی اقتصاد شهری.

-محمدپورجابری، م.، ۱۳۹۳. تحلیل نقش گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان با تأکید بر شاخص‌های ذهنی، مجله گردشگری شهری، دوره ۱، شماره ۱، ص ۳۵-۴۵.

-مطیعی لنگرودی، ح. و رضائیه آزادی، م.، ۱۳۹۲. ارزیابی اثرات گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ص ۷۵-۹۱.

-موسایی، م.، هاشمی، س. و ابراهیمی، م.، ۱۳۹۱. بررسی جامعه شناختی توسعه پایدار گردشگری در یاران، موانع چالش‌ها، راهکارها، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی-واحد شوشتر، سال ۶، شماره ۱۶، ص ۲۵-۵۰.

-Butler, R.W., 2010. Alternative Tourism, Pious Hope or Trojan Horse? *Journal of Travel Research*, v. 28, p. 40-45.

-Blanke, J., 2011. The Travel and Tourism Competiveness report, *World Economic Forum*, Xiii.

-Chheang, V., 2010. Tourism and Local Community Development, www.apu.ac.jp/rcaps/uploads/fckeditor/.../RJAPS_V27_Vannarith.pdf.

-Droomers, M., Schrijvers, C.T.M., Mhee, H.V. and Mackenbach, J.P., 2012. Educational differences in leisure-time physical inactivity: A descriptive and explanatory study, *Social science journal*, v. 47(11), p. 1665-1676.

-Jeffries, D., 2011. *Governments & Tourism*, Butterworth Heinemann Publications, London, 576 p.

-Khoshkam, M., Marzuki, A. and Al-Mulali, U., 2016. Socio-demographic effects on Anzali wetland tourism

development.journal of tourism management, v. 54, p. 96-106.

-Kumar, R., Nantha kumar, L., Patel, A. and Devi Kumar, R., 2014. Nexus between tourism earnings and economic growth: a study of Malaysia, *Springer Science+Business Media Dordrecht 2014*, DOI 10.1007/s11135-014-0037-4.

-Lee, C.G., 2008. Tourism and economic growth: The case of Singapore, *Regional and Sectorial Economic Studies*, v. 8, p. 157-170.

-Oila, M.K. and Mrrtines, L.G., 2012. "Tourism Management in Urban Region: Brazile Vest Urban Region", *Journal of Sustainable Tourism*, v. 29, p. 567- 569.

-Rosentraub, M. and Joe, M., 2008. Tourism and economic development: Which investments produce gains for Regions? *Tourism Management*, v. 30, p. 759-770.

-
- Sharply, J., 2011. Julia, rural tourism: An introduction, Thomson business press, London, 113 p.
- Shields, M. and Hughes, D., 2006. Evaluation Research and Strategy Development for the Tourism Enterprise Development Activities of the Progress Fund, The Pennsylvania State University Rural Development Paper, v. 36, p. 20-38.
- Terzidou, M. and Stylidis, D., 2014. Tourism and the economic crisis in Kavala, Greece, Annals of tourism research, v. 44, p. 210-226.